

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vztah kultu předků a urbanizace
v současné pevninské Číně a na Taiwanu**

The Relation between the Ancestor Worship and Urbanization
in Contemporary Mainland China and Taiwan

OLOMOUC 2021, Julia Jeřábková

Vedoucí práce:
Bc. Martin Lavička, M.A.

Prohlášení o samostatnosti

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne:

Podpis:

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vztahem kultu předků a urbanizace v pevninské Číně a na Taiwanu v současné době. Nejprve jsou v ní přiblíženy pojmy čínský kult předků a urbanizace, následně je uvedena analýza textovou formou provedených rozhovorů s respondenty z pevninské Číny a z Taiwanu, v níž je zkoumán vliv urbanizace na danou tradici. Výsledky práce naznačují, že pod vlivem urbanizace jsou zvyklosti spjaté s kultem předků potlačovány a zjednodušovány. Rovněž však poukazují na faktor přítomnosti rodiny, který rovněž může ovlivnit dodržování tradic v městském prostředí.

Klíčová slova: Čína, Taiwan, kult předků, urbanizace, náboženství, společnost

Počet znaků: 61 768

Počet příloh: 4

Abstract

The subject of this thesis is the relation between ancestor worship and urbanization in contemporary mainland China and Taiwan. In the first part of the thesis, the terms Chinese ancestor worship and urbanization in mainland China and Taiwan are being described. The next part contains of the analysis of interviews in written form with respondents from mainland China and Taiwan, in which the influence of urbanization on the ancestor worship is being examined. The results of the research indicate that under the influence of urbanization the tradition of ancestor worship is being suppressed and simplified. The results also point out the factor of family presence, which can influence the observance of ancestor worship in urban areas.

Key words: China, Taiwan, ancestor worship, urbanization, religion, society

Poděkování

Děkuji Martinu Lavičkovi, M.A. za vedení mé bakalářské práce, podnětné rady a připomínky. Rovněž děkuji Liang Ting Juan, MA za její ochotnou pomoc při přípravě materiálů k výzkumu v čínském jazyce.

Obsah

Ediční poznámka.....	7
Úvod.....	8
Metodologie	9
Postup při výzkumu a vzorkování.....	9
Etické otázky výzkumu	10
Limity výzkumu.....	11
Teoretická část	12
Shrnutí literatury	12
Kult předků v Číně.....	14
Historie kultu předků v Číně.....	14
Podoba čínského kultu předků	16
Kult předků v současné pevninské Číně a na Taiwanu.....	19
Urbanizace v Číně.....	21
Vývoj urbanizace v pevninské Číně.....	21
Urbanizace na Taiwanu.....	24
Vlivy urbanizace na společnost pevninské Číny.....	25
Analytická část.....	27
Charakteristika respondentů.....	27
Významné svátky a data	28
Vnímání kultu předků a jeho budoucnost	29
Kult předků a urbanizace	30
Srovnání situace v pevninské Číně a na Taiwanu.....	33
Závěr	34
Resumé.....	35
Použitá literatura	36
Seznam příloh	40

Příloha č. 1: Rozhovor s respondentem 1	41
Příloha č. 2: Rozhovor s respondentem 2	43
Příloha č. 3: Rozhovor s respondentem A.....	45
Příloha č. 4: Rozhovor s respondentem B.....	48

Ediční poznámka

V práci je pro přepis čínských názvů užíváno mezinárodně uznávaného systému pinyin bez tónu. Výjimkou je toponymum Taipei, v jehož případě je užitá Wade-Gilesova transkripce, a to z toho důvodu, že je tato podoba v angličtině nejrozšířenější.

Úvod

Víra v moc zesnulých předků, schopných požehnat svým potomkům, našla své místo v průběhu věků nejen v čínské kultuře. V Číně sahají kořeny tradice kultu předků až k počátkům její historie. Přesvědčení založené na vztahu rodičů a dětí, a to i v posmrtném životě, tak přetrvávalo v Číně po tisíce let. Je tedy jen přirozené, že se odráží i v mentalitě a zvycích dnešních Číňanů, ať už ve větší či v menší míře.

Největším úpadkem a dalšími změnami si tradice kultu předků prošla v průběhu 20. století. Jedná se o období, během něhož bylo v Číně svrženo císařství a založena Čínská republika, lid prošel nejen občanskou válkou, nastolil nový režim a dal tak vzniknout novému státu – Čínské lidové republice. Z následných událostí měla na potlačení kultu předků vliv například kulturní revoluce. Jedním z dalších faktorů je postupný přesun obyvatelstva z venkovských oblastí do měst, který v pevninské Číně nakonec vyústil v nejmasovější proces urbanizace v dějinách lidstva.

Čínská republika však s občanskou válkou nezmizela a s útočištěm na ostrově Taiwan dál koexistuje s Čínskou lidovou republikou. Ačkoliv obě strany zastávají tvrzení, že Čína je jen jedna¹, vzhledem k odlišnému historickému vývoji se situace kultu předků na Taiwanu od té v pevninské Číně může lišit.

V této práci se zabýváme právě vztahem urbanizace a kultu předků, jeho úpadku a změn, jež byly v jeho tradici přesídlováním obyvatelstva do měst v pevninské Číně a na Taiwanu vyvolány. V první části popisujeme metody, jež jsme využili při výzkumu. Následující část práce je zasvěcena teoretickému přiblížení obou pojmů. Zabývá se historií kultu předků v Číně, jeho tradiční podobou a jeho rozšířeností v dnešní době. Stejně tak podává čtenáři i bližší informace o procesu urbanizace jak na území pevninské Číny, tak na území Taiwanu. Poslední část práce obsahuje analýzu rozhovorů na dané téma, v jejímž rámci zkoumáme vliv urbanizace na tradici kultu předků v současné pevninské Číně a na Taiwanu.

¹ Z toho důvodu také my v této práci odkazujeme na Čínu jakožto na celek a teprve při nutnosti rozlišení mezi nimi jako na pevninskou Čínu, případně ČLR, a Taiwan.

Metodologie

Metodologická část práce slouží k seznámení čtenáře s okolnostmi a průběhem výzkumu, v jehož rámci jsme si kladli otázku, zda a jaký vliv má urbanizace na stav situace kultu předků v současné pevninské Číně a na Taiwanu. Popisuje, jakým způsobem jsme při výzkumu postupovali a kdo byli naši respondenti. Rovněž rozebírá etickou stránku výzkumu a překážky, které mohly ovlivnit jeho kvalitu.

Postup při výzkumu a vzorkování

Pro účely výzkumu jsme jako formu zvolili kvalitativní polostrukturované rozhovory v psané podobě. Respondenti obdrželi soubory v čínštině obsahující informace o výzkumu a otázky, které nám po zodpovězení zaslali zpět. Pokud při vyhodnocování odpovědí respondentů vznikly doplňující otázky, byly jim opět poslány a po dodatečném zodpovězení přidány do původních souborů.

Otázky byly voleny tak, aby nám umožnily co nejlépe posoudit možné dopady urbanizace na kult předků. Proto jsme se respondentů tázali jak na informace spjaté s místem jejich bydliště, tak na jimi dodržované tradice a svátky². Abychom mohli nasbíraná data lépe zhodnotit, rovněž jsme se ptali na některé osobní údaje, a sice na věk, pohlaví a město, v němž respondenti žijí.

Původní otázky, shodné pro všechny respondenty, byly následující³:

- Jak dlouho již vaše rodina žije ve vámi uvedeném městě? Víte, kdy, proč a odkud sem přesídlila? Případně přesídlili jste sem až vy sami?
- Je ve vaší rodině či domácnosti nějakým způsobem udržována tradice kultu předků? (Obětiny, rodinné oltáře, čištění hrobů atd.) Při jakých příležitostech?
- Popište prosím, jak slavíte svátek Qingming a jak se oslavy tohoto svátku projevují ve vašem okolí.
- Popište prosím, jak slavíte svátek Zhongyuan a jak se oslavy tohoto svátku projevují ve vašem okolí.
- Máte nějaké příbuzné / známé na venkově, u nichž byste k daným tradicím pozorovali odlišný přístup? Pokud ano, v čem se liší?

² Pro potřeby práce jsme zvolili konkrétně Qingming a Zhongyuan, jelikož je považujeme za nejvýznamnější svátky spjaté s danou tradicí. Blíže se jim věnujeme v kapitole o podobě čínského kultu předků.

³ Respondenti obdrželi otázky v čínštině. Zde uvádíme český překlad.

- Pociťujete vy sami nějaké dopady městského prostředí jako takového na danou tradici?
- Jak vy osobně vnímáte kult předků a předky samotné?
- Napadá vás ještě něco, co sice nebylo součástí žádné otázky, ale je podle vás na místě to zmínit?

Veškerá komunikace s respondenty probíhala on-line formou, a to buď prostřednictvím emailové korespondence, nebo na platformách Facebook, WeChat a Skype.

Celkem jsme v našem výzkumu oslovili čtyři náhodně vybrané respondenty, přičemž jediným kritériem bylo, že pocházejí buď z pevninské Číny, nebo z Taiwanu. Pro zachování anonymity byli v práci respondenti jeden od druhého rozlišováni podle čísel (respondenti z pevninské Číny) a písmen (respondenti z Taiwanu). Charakteristika výsledného vzorku je následující:

- Respondent 1: Žena, 23 let, Panjin (Liaoning)
- Respondent 2: Muž, 25 let, Wushan (Chongqing)
- Respondent A: Žena, 27 let, Taoyuan (Taiwan)
- Respondent B: Žena, 34 let, Miaoli (Taiwan)

Etické otázky výzkumu

V průběhu výzkumu je nutné dbát na jeho etickou stránku (Hendl 2016, s. 155). Souhlas s využitím nasbíraných dat pro cíle výzkumu nám respondenti udělovali samotným vyplněním dokumentu s otázkami, který rovněž obsahoval informace o výzkumu. V případě nejasností se mohli na cokoli doptat a měli rovněž právo svou účast kdykoliv odvolat.

Po respondentech nebyly vyžadovány žádné bližší údaje kromě věku, pohlaví, a města, v němž žijí, jelikož tyto mohly být pro vyhodnocování dat klíčové. Nikde nejsou uvedena jejich jména a pro zachování jejich anonymity nepovažujeme za vhodné ani blíže popisovat, jakým způsobem jsme na ně získali kontakt.

Respondenti nebyli povinni odpovídat na otázky. Pokud z jakéhokoliv důvodu nechtěli otázku zodpovědět, měli právo ji přeskóčit. Abychom respondentům zajistili co největší pohodlí při účasti ve výzkumu, probíhalo dotazování v čínském jazyce.

Limity výzkumu

Proces výzkumu byl omezen současnou světovou situací. Kvůli pandemii koronaviru nebylo možné se dostat do Číny, což ztížilo získávání respondentů a bohužel zcela znemožnilo pozorování některých jevů, jako například slavení svátků, v čínském prostředí.

Teoretická část

Shrnutí literatury

Jak čínskému kultu předků, tak urbanizaci v Číně byla již dříve věnována odborná pozornost. Na následujících stránkách proto uvádíme stručný přehled literatury k oběma tématům, z níž jsme čerpali informace.

Samostatnou kapitolu vyhradil kultu předků ve svém díle *Chinese Family and Kinship* (1979) Hugh D. R. Baker. Jeho kniha se věnuje čínské rodině, tvořící základní prostředí pro danou tradici. V kapitole zasvěcené konkrétně kultu předků autor přehlednou formou seznamuje čtenáře s jeho zvyklostmi. Nejedná se však o jedinou kapitolu, v níž hraje tato tradice svou roli.

Častým tématem je kult předků rovněž v knize *Chinese Religious Life* (2011), jejímž editorem a spoluautorem je David A. Palmer. Ten se ve své kapitole *Religion in Chinese Social and Political History* zabývá náboženstvím v rámci politické a sociální čínské historie od dynastie Shang. Řeší zde tedy i kult předků. V rámci dané knihy jsou pro naši práci přínosné i další kapitoly, mezi nimi například kapitola *Gender and Sexuality* (Huang, Valussi a Palmer), v níž je, mimo jiného, rozebíráno postavení ženy v konfuciánské tradici, a tedy i tradici kultu předků.

Na kult předků je beze sporu pohlíženo jako na formu náboženství. Hubert Seiwert však ve své práci *Ancestor Worship and state Rituals in Contemporary China: Fading Boundaries between Religious and Secular* (2016) pokládá otázku, jedná-li se v případě kultu předků skutečně o tradici náboženskou či nikoliv. Interpretovat ji podle něj lze oběma způsoby v závislosti na tom, je-li motivace jedince spirituální či čistě společenská, jak ji evidentně vnímali i konfuciánští učenci.

Asi nejvýraznějším autorem věnujícím se kultu předků v současné Číně je Anning Hu. Nynější situaci dané tradice podrobněji sleduje ve více ze svých prací, z nichž můžeme zmínit například článek *Ancestor Worship in Contemporary China: An Empirical Investigation* (2016), v němž se autor zabývá rozbořením informací o udržování praktik spjatých s kultem předků přinesených prvním celonárodním průzkumem čínského spirituálního života. Představuje v něm konkrétní tradice. Rovněž na základě nasbíraných dat poukazuje na faktory, které ovlivňují pravděpodobnost, s jakou lze určit, že bude jedinec dodržovat tradici kultu předků, jako například že praktikujícími jsou častěji muži či bohatí lidé.

I v českém prostředí existují zdroje, v nichž se téma kultu předků objevuje. Werner (1995) a Andělová s Heroldovou (2005) ho okrajově zmiňují v rámci konfucianismu. Ve své práci o čínských symbolech se k němu občas dostane i Obuchová (2000), například když popisuje s ním spjaté čínské svátky. Samostatná kapitola, v níž její autorka Aneta Dosedlová představuje podobu čínského kultu předků, je mu vyhrazena i v rámci publikace *Tradiční rodina v Číně* (Dosedlová aj. 2019), sloužící jako studijní materiál pro potřeby kurzu Kulturní antropologie Číny na Masarykově univerzitě.

Dalším tématem důležitým pro naši práci je urbanizace. Urbanizací na území ČLR se ve svém článku zabývá například Nikita Sergeevich Plesskiy (2015), který ji na základě různých faktorů, jako jsou například intenzita vnitrostátní pracovní migrace či úroveň urbanizace a intenzita jejího růstu, dělí na tři etapy a udává tak ucelený přehled o jejím vývoji od poloviny minulého století.

Bohatá na informace je kniha *China's Urbanization and Socioeconomic Impact* (2017). V ní je možné najít například kapitolu *Urbanization and Industrial Development in China* Kevina Honglin Zhanga (rovněž spoluautora článku *Rural–urban Migration and Urbanization in China: Evidence from Time-series and Cross-section Analyses* z roku 2003 zabývajícího se vývojem migrace z venkova do měst před rokem 2000), která se věnuje vztahu industrializace a jí vyvolávané urbanizace. Další více než vhodnou kapitolou z této knihy je pro naši práci kapitola *Changes with Chinese Characteristics: Rural Clan Culture, Clan Communities, and Kinship Relations During Urbanization* napsaná Zongli Tangem, který je rovněž editorem celé knihy. V dané kapitole autor rozebírá dopady migrace do měst na klanovou kulturu a kult předků na čínském venkově, čímž vyzdvihuje skutečnost, že urbanizace ovlivňuje tradice nejen ve městech, ale i v rurálních oblastech.

K urbanizaci na Taiwanu je vhodným zdrojem kapitola *Globalization and the Urban System in Taiwan*, jejímž autorem je H. H. Tsai a kterou lze nalézt v knize *Emerging World Cities in Pacific Asia* (Lo a Yeung, 1996). Tsai zde stručně popisuje vývoj urbanizace na Taiwanu do roku 1989, opíraje si při tom o data taiwanského ministerstva vnitra.

Kult předků v Číně

Historie kultu předků v Číně

Kult předků v Číně existoval již v období první historicky doložené dynastie, tedy dynastie Shang (Andělová 2005, s. 67). Tu datujeme mezi léta 1776 a 1027 př. n. l. (Palmer 2011, s. 156). Největšími budovami v tehdejších městech byly hrobky panovníků a šlechticů. Věřilo se totiž, že jsou to jejich předkové, kdo jim zajišťuje politické, vojenské a ekonomické úspěchy. Za ty se jim potomci museli odvděčovat úctou a dary v podobě jídla a pití v bronzových nádobách, zvířat a někdy dokonce i lidských obětí (Palmer 2011, s. 156).

Dynastie Zhou (1122–771 př. n. l.) se na rozdíl od svých předchůdců při hájení svého práva vládnout neodkazovala na své předky. Podle jejího konceptu legitimacy se králem může stát kdokoli, kdo si zasloužil mandát nebes. Ten mu však může být opět odebrán, sníží-li se například ke korupci (Palmer 2011, s. 158). Kult předků stále zůstával běžnou součástí života panovníka a šlechty (Seiwert 2016, s. 129), ovšem přestal hrát klíčovou roli v nároku na trůn.

V následném období válčících států (771–256 př. n. l.) přesvědčení spjatá s vírou v duše zemřelých přispívala ke strachu ve společnosti. Lidé nejen že nedůvěřovali sobě navzájem, ale nevěřili ani mrtvým. Ti, kdo zemřeli násilnou smrtí, totiž nemohli být dle tradice uctíváni, proto se věřilo, že se potulují světem jako hladoví duchové, škodí a touží po pomstě (Palmer 2011, s. 159).

Význačnou osobností žijící v tomto období byl Konfucius (552–479 př. n. l.), původce jednoho ze tří velkých čínských učení⁴. Ten ve snaze navrátit se v době sociálního úpadku ke staré harmonii přišel s patriarchálním hierarchickým systémem založeným na vzájemných vztazích (např. otec a syn), podle něhož má každý ve společnosti svou roli. V souvislosti s tímto systémem musíme poznamenat, že jeho součástí bylo také rituální uctívání předků (Palmer 2011, s. 161–162).

Kult předků se tak stal tradicí, již konfucianismus přejal z předfilozofického období (Andělová 2005, s. 75). Vztah samotného Konfucia k víře v předky však zůstává nejasný. Podle Wenera (1995, s. 135) Konfucius existenci předků a s ní i posmrtný život uznával, nikdy se k nim však blíže nevyjádřil. Na druhou stranu Andělová (2005, s. 75) ve své práci uvádí, že „*Konfucius sice mluví o tom, že tyto oběti⁵ má člověk konat*

⁴ Kromě konfucianismu sem spadá také taoismus a čínský buddhismus.

⁵ Myšleny oběti předkům

„vážně a důkladně“, ale patrně vůbec v existenci duchů (duší) nevěřil a na těchto obřadech „trval“ pouze z principu, protože obřady se pro konfuciánce staly jedinou „jistotou“ a neměnností v proměnlivém světě.“

Na konfucianství následně začala zakládat svou vládu dynastie Han (202 př. n. l. – 220 n. l.), jejíž zakladatelé nechali sebrat všechny staré spisy, které se podařilo zachovat i přes činy předchozího císaře, nařídívšího veškerou starou literaturu spálit (Werner 1995, s. 132). Myšlenkový směr obsahující v sobě tradici kultu předků se tak stal součástí paradigmatu unifikujícího čínskou civilizaci na následujících 2 000 let (Palmer 2011, s. 163).

Po pádu dynastie Han se země rozpadla na několik menších států. Vzhledem k absenci politické jednoty se panovníci odvrátili od otázek konfucianismu a dali přednost spiritualitě, jejíž roli v některých státech vyplňoval taoismus a v jiných buddhismus, který se do Číny rozšířil z Indie přes Hedvábnou stezku (Palmer 2011, s. 165). Přesto se právě v tomto období začíná kult předků rozšiřovat mezi prostý lid (Seiwert 2016, s. 130).

Konfucianismus se zpět do popředí dostává až o několik století později – za dynastie Tang (969–1279 n. l.). Ačkoliv politika oficiálně hlásala harmonii všech tří učeních, konfucianismus, který postupně vstřebal některé metafyzické prvky taoismu a buddhismu, byl mezi nimi jasně dominantním, jelikož vládní administrativu měli v rukou právě konfuciánce. Ti upevnili tradici kultu předků napříč obyvatelstvem (Palmer 2011, s. 166). Příbuzenské rodové linie se tak začaly sdružovat a budovaly společně síně předků, kde pravidelně vykonávaly obřady (Seiwert 2016, s. 130).

Kult předků se takto držel až do 20. století. Síně předků z většiny vymizely už po roce 1911, kdy byla založena republika (Seiwert 2016, s. 130). Po založení Čínské lidové republiky se nepříznivě projevil postoj komunistické strany. Její politika vůči kultu předků byla nepřátelská, jelikož byl jakožto „pověřivá“ tradice v přímém konfliktu s ateistickou ideologií strany. (Whyte 1988, cit. podle Hu a Tian 2018, s. 4).

Obzvláště silnému tlaku daná tradice čelila během Velkého skoku vpřed⁶ a během kulturní revoluce⁷ (Good 1963, cit. podle Hu a Tian 2018, s. 4). Politika strany vůči náboženství byla v období Velkého skoku podstatně radikálnější, což se projevilo

⁶ Jedná se o politiku vedenou Komunistickou stranou Číny v letech 1958–1960, v jejímž důsledku v Číně zemřelo až 30 milionů lidí (Fairbank 1998, s. 604). Čínsky: dayuejin (大跃进).

⁷ Kulturní revoluce (wenhua dageming 文化大革命) se odehrávala v letech 1966–1969, ovšem její následky trvaly až do roku 1976. Mao Zedong vyzval mladé k vymýcení „nečistot“ v čínské společnosti, načež ti se postupně začali uchýlovat k násilí, což vedlo k pohromě, která bezprostředně poznamenala přibližně 100 milionů lidí (Fairbank 1998, s. 623–628).

například konfiskací většiny majetku náboženských institucí (Laliberté 2011, s. 196). Za kulturní revoluce sám Mao Zedong kritizoval náboženská přesvědčení považovaná za součást feudální ideologie. Snažil se podnítit mládež ke „zničení starého a stvoření nového světa“, což zahrnovalo i zavrnutí staré kultury, tradic, zvyků a ideálů (Laliberté 2011, s. 196–197). Po kulturní revoluci od praktik spjatých s kulturem předků většina populace upustila (Seiwert 2016, s. 130). Z městských oblastí kult předků zmizel téměř úplně (Hu a Tian 2018, s. 4).

Jak se situace s kulturem předků vyvíjela dále, není zcela jasné. Industrializace, urbanizace, vzdělanost a další faktory měly na rozšířenost tradice negativní vliv (Hu a Tian 2018, s. 5). Musíme ovšem podotknout, že v případě vzdělanosti je třeba při posuzování jejího vlivu na situaci kultu předků přihlížet k tomu, vnímá-li jej jedinec jakožto tradici magicky orientovanou či nikoliv (Hu 2016, s. 180), čemuž se budeme blíže věnovat v podkapitole zasvěcené podobě čínského kultu předků. Přesto však některé studie naznačují, že se straně nepodařilo tradici plně vymýt, jelikož se během období reformy objevují známky jejího oživení (Hu a Tian 2018, s. 5).

I v dnešní době lze zaznamenat tendence městských obyvatel upírat svou víru zpět k čínskému duchovnímu dědictví, pokládajícímu základ morálním hodnotám. Otázkou však zůstává, zda si tyto tradice vydobudou své místo v „nové Číně“ plošně, nebo zda zůstanou jen lokálními jevy (Fan a Whitehead 2017, s. 28).

Podoba čínského kultu předků

Hierarchie v tradiční čínské společnosti byla založena na pěti základních vztazích, z nichž tři jsou vztahy z rodinného prostředí (Andělová 2005, s. 79), jež je středobodem námi zkoumané tradice. Je to právě vztah mezi otcem a synem, v širším smyslu mezi staršími a mladšími generacemi, který, přetrvávaje i po smrti, definuje kult předků⁸.

Daná víra se zakládá na přesvědčení, že předkové mají moc zasahovat do životů svých potomků, ať požehnáním nebo neštěstím. Mladší generace proto mají povinnost jim prokazovat úctu a starat se o ně, a to i z toho důvodu, že se věří, že člověk má na onom světě stejné potřeby jako za života (Baker 1979, s. 73). Potomci svým předkům poskytují vše potřebné prostřednictvím obětí⁹. Často se jedná o napodobeniny z papíru (oblečení, peníze, domy, služebnictvo atd.) které se rituálně pálí. V případě jídla probíhá oběť tak, že do něj je vsunuta zapálená vonná tyčinka, čímž se esence pokrmu dostává

⁸ Čínsky: zuxian chongbai (祖先崇拜)

⁹ Čínsky: gongpin (供品)

k předkům. Potomci mohou následně jídlo sami sníst a v podstatě tak se svými předky společně stolovat (Dosedlová 2019, s. 41). Běžné obětiny mají na starosti ženy, jedná-li se však o nějakou významnější událost, jako například narozeniny předka, výročí jeho úmrtí či lunární nový rok, je obětujícím muž, zpravidla hlava rodiny (Baker 1979, s. 87–88).

Aby si zajistil, že po jeho smrti bude někdo, kdo bude obětovat jemu i jeho předkům, musí člověk zplodit děti. Rodovou linii může pokračovat jedině syn. Jsou sice známy i případy, kdy rodiče, kteří měli pouze dceru, adoptovali svého zetě, zpravidla pocházejícího z rodiny s více syny, a ten se tak stal pokračovatelem jejich rodu (Shejbalová 2019, s. 19), nikdy se jím však nemohla stát dcera samotná.

Dívky byly považovány jen za dočasné členy rodin, do nichž se narodily, jelikož po svatbě měly patřit do rodiny manžela (Baker 1979, s. 77). Samotné manželství jim však k budoucímu získání místa mezi předky rodiny, ač podstatně méně významného, než jakého se dostávalo mužům, nestačilo. Aby žena mohla být považována za plnohodnotného člena rodiny, musela nejprve porodit syna a tím dát rodu pokračovatele. Syn tak pro ženu představoval pojítko s rodinou jejího manžela (Huang, Valussi a Palmer 2011, s. 112). Nebyla-li žena schopna dát svému muži potomka, dávalo mu to za určitých podmínek dostatečné oprávnění k rozvodu, ačkoliv k těm docházelo jen zřídka (Shejbalová 2019, s. 21).

K tomu, aby mohl být člověk po své smrti pravidelně uctíván, slouží tabulky předků¹⁰. Jedná se o dřevěné destičky se jménem a titulem jedince vystavené na rodinném oltáři. Duše zemřelého by se měla pohybovat v blízkosti jeho tabulky, a to převážně během každodenních rituálů a pravidelných obětí, které se u nich konají (Obuchová 2000, s. 51). Situovány jsou tak, aby předkové měli přehled o většině každodenního života rodiny. Denně je jim nabízen čaj a vonné tyčinky, první a patnáctý den v měsíci pak různá jídla a ovoce (Baker 1979, s. 87).

Kapacita rodinných oltářů je však omezená a je tedy nemožné vystavovat na nich tabulky všech předků. Roli hraje zejména zkušenost potomka, který osobně znal svého otce a děda, od nichž mohl slyšet živá vyprávění o svém pradědovi a prapradědovi. Proto se počet vystavených generací pohybuje mezi třemi až pěti (Baker 1979, s. 88). Tabulky staršího předka se buď rituálně spálí či pohřbí, a když potom na předka jeho potomci zcela zapomenou, jeho duše se rozplyne (Baker 1979, s. 90).

¹⁰ Čínsky: paiwei (牌位)

Bohatší a významné rodiny kromě rodinných oltářů budovaly také síně předků (Obuchová 2000, s. 51). V těch se nacházely tabulky významných předků rodiny žijících i před desítkami generací. Mohlo se jednat o zakladatele rodu či o jinak význačnou osobnost (Baker 1979, s. 90–92). Kupříkladu potomci Konfucia měli ještě ve 20. století nárok na státní penzi (Baker 1979, s. 90).

V tabulce předků se však po smrti údajně usídlí jen jedna z duší člověka. Další duše zůstává v místě pohřbení a poslední putuje k přímo pekelnému soudu, kde je souzena za své pozemské hříchy. Zatímco duše mířící do pekel okamžitě po smrti vyžaduje velké množství obětí, a to včetně spousty peněz, aby měla čím podplatit soud, duši zdržující se v místě pohřbení se pravidelně obětuje jednou až dvakrát ročně během svátků (Baker 1979, s. 84–86).

Asi nejznámějším svátkem spjatým s kultem předků, který je zároveň jedním ze dvou svátků zmíněných výše v souvislosti s místem pohřbení předka, je svátek Qingming¹¹, v češtině též známý jako Svátek čistoty a jasu. K jeho oslavám dochází sto šestý den po zimním slunovratu. Rodina se vydá na hroby, které vyčistí a následně předkům obětuje jídlo a jiné obětiny (Dosedlová 2019, s. 42). Jeho podzimním, a ne tak často dodržovaným protějškem je svátek Chongyang¹², tedy Svátek dvou devítek (Tam 2011, s. 40). Dále existuje svátek Jizu¹³, Svátek na počest předků. Probíhá v první zimní den. Kromě jídla jsou potomci v tento den povinni zajistit svým předkům teplý oděv na zimu, čehož dosahují pálením papírového oblečení (Obuchová 2000, s. 148). Jako poslední zmíníme svátek Zhongyuan¹⁴, česky Svátky poloviny roku, někdy Svátek hladových duchů. Připadá na patnáctý den sedmého měsíce lunárního kalendáře. Lidé kromě obětí vlastním předkům pálí papírové peníze na ulicích, aby si tak usmířili duše, které nemá kdo uctívat a oni proto bloudí světem jako hladoví duchové a škodí (Obuchová 2000, s. 140).

Osud hladového ducha, tedy duše, jež trpěla, jelikož jí nikdo neobětoval, a svou zlost si vylévala na živých, mohl člověka stihnout z různých důvodů. Duše někoho, kdo zemřel nepřirozenou smrtí, nemohla být uctívána nehledě na to, zda dotyčný měl potomky. Věřilo se totiž, že takové duši zbývá ohromné množství životní energie, které by pro uctívání bylo překážkou (Palmer 2011, s. 93). Zemřel-li někdo bezdětný či

¹¹ Čínsky: qingmingjie (清明节)

¹² Čínsky: chongyangjie (重阳节)

¹³ Čínsky: jizujie (祭祖节)

¹⁴ Čínsky: zhongyuanjie (中元节)

vymřel-li jeho rod, logicky mu nikdo obětovat nemohl. Může nastat i situace, kdy se duše stane hladovým duchem proto, že její potomci ve svých povinnostech k ní selhávají. Uctívání nebyli ani chlapci, kteří zemřeli v dětství (Baker 1979, s. 74).

Poněkud kuriózní je případ neprovdaných žen, které by správně měly patřit k rodině manžela. Nemají proto kým být uctívány, jelikož na oltáři své původní rodiny být nesmějí (Huang, Valussi a Palmer 2011, s. 115). Z nálezů je patrné, že v některých rodinách byla tato skutečnost obcházena tak, že byla tabulka neprovdané dívky schovaná, jako častější řešení se však jeví přesunutí tabulky do budhistických chrámů (Huang, Valussi a Palmer 2011, s. 115). Zjevila-li se své rodině ve snu a požádala o to, mohla být dívka provdána posmrtně za žijícího manžela a přidána tak na oltář jeho rodiny, častější však byly sňatky zesnulých svobodných mužů s žijícími nevěstami (Baker 1979, s. 78).

I přes výše uvedené tradice je třeba si ujasnit, jedná-li se v případě čínského kultu předků o tradici náboženskou či světskou. Ze západního pohledu se odpověď zdá vzhledem k často vírou motivovaným rituálům jasná. Stará čínština však výraz pro náboženství neměla a velice pravděpodobně neexistovalo ani jako koncept, jak ho známe v západním pojetí (Seiwert 2016, s. 131–132). Navzdory tomu však můžeme danou tradici jednoznačně za náboženskou považovat, udržuje-li ji jedinec skutečně z víry v existenci duší předků a jejich moc přinášet štěstí či neštěstí do jeho života. Motivovanost k vyznávání kultu předků ovšem může být i světská, ať už se jedná o potřebu jedince splnit své povinnosti jakožto člena společenské hierarchie či například o rituální způsob, jak vyjádřit svůj respekt k předkům i přesto, že jejich reálnou existenci nutně nepředpokládá, což byl mimochodem i tradiční konfuciánský přístup (Seiwert 2016, s. 132). To, je-li člověk ve vztahu k tradici kultu předků magicky orientovaný či nikoliv hraje roli v jeho rozšíření i v dnešní době (Hu 2016, s. 173).

Kult předků v současné pevninské Číně a na Taiwanu

O situaci kultu předků v současné Číně toho víme překvapivě málo, jelikož badatelé svou pozornost většinou upírali spíše k jeho historii. Asi nejucelenější představu o rozšíření s ním spjatých praktik mezi dnešními Číňany můžeme získat z průzkumu týkajícího se čínského spirituálního života z roku 2007, prováděného jak v pevninské Číně, tak na Taiwanu, jemuž se ve své práci věnuje Hu (2016).

Výsledky tohoto průzkumu ukazují, že tradici kultu předků alespoň nějakým způsobem udržuje 70 % dospělé populace. Nejčastější praktikou je navštěvování hrobů

(67 %), následované samotným, avšak podstatně méně rozšířeným uctíváním předků (necelých 30 %) a umístováním tabulek předků (necelých 10 %). Z průzkumu rovněž vyplývá, že praktikujícími jsou častěji muži než ženy, což vzhledem k tomu, že většina tradic v rámci kultu předků byla v mužských rukou, není překvapivé. Pravděpodobnost, že jedinec bude nějakým způsobem udržovat danou tradici, se dále zvyšuje s jeho majetností, což lze vzhledem k nákladnosti tradice rovněž považovat za smysluplné. V městských oblastech je procento praktikujících nižší, jelikož je těžké sladit danou tradici se zdejším životním stylem. Přesto však městské prostředí neprokazuje větší vliv na to, zda jedinec kult předků vnímá magicky, tedy věří, že předkové existují jako duchové a reálně mu mohou požehnat či způsobit neštěstí. Tendence jedince vnímat tradici jako magickou je snižována především jeho vzděláním. Magicky orientovaných jedinců je v dospělé populaci pevninské Číny jen přibližně 20 % (Chinese Spiritual Life Survey, 2007, cit. podle Hu 2016, s. 176–181).

Na Taiwanu je víra v reálnou existenci duší předků rozšířenější. Že předkové mají posmrtně moc dát svým potomkům jako odměnu za uctívání požehnání, zde věří přibližně 73 % populace a asi 84 % se k předkům modlí, což je markantní rozdíl oproti pevninské Číně, kde k předkům své modlitby směřují jen necelá 3 % lidí (Yang a Hu 2012, s. 518).

Jedním z faktorů dnešní Číny, který rovněž může mít vliv na situaci kultu předků, jsou kremace postupně nahrazující tradiční pohřby. Tělo je v čínské tradici považováno za útočiště jedné z duší člověka po jeho smrti, proto bylo vždy nesmírně důležité vybrat správné místo, kde nebožtíka pohřbít, a to i v souladu s pravidly fengshui¹⁵ (Palmer 2011, s. 92). Od třicátých let minulého století však stát začal prosazovat kremace, aby šetřil půdou a potlačil „pověry“ kolem pohřbívání, přičemž v této politice po roce 1949 pokračovala i vláda ČLR (Palmer 2011, s. 92). Kremace je v nynější době univerzálním způsobem pohřbívání nejen ve městech pevninské Číny. Venkovské oblasti se však od počátku stavěly ke státem propagované kremaci s odporem, a i dnes se k ní uchyluje jen část vesnických rodin (Palmer 2011, s. 92).

V současné době nemůžeme nezmínit vliv moderních technologií na formu, jakou lze k tradici kultu předků přistupovat. Díky internetu se objevila možnost online obětí. Člověku stačí bezplatná registrace na příslušných webových stránkách, aby si mohl „vybudovat“ online síň předků, obětovat zde, pálit vonné tyčinky nebo dokonce

¹⁵ Fengshui (风水) je učení, na jehož základě jsou zařizovány obytné prostory tak, aby byly v harmonii s prostředím (Chang a Lii 2010, s. 2).

zanechat předkům vzkaz (Samoylova 2019, s. 68). Také si můžeme všimnout, že to, zda jedinec praktikuje tradice spjaté s kultem předků, má i v dnešní době vliv na utváření rodin. Kromě toho, že takoví jedinci mají nižší průměrný věk prvního sňatku, vyskytuje se u nich také nižší rozvodovost a silnější tendence upřednostňovat syny (Hu a Tian 2018, s. 24).

Je tedy patrné, že se tradice nějakým způsobem drží do dnešních dní, ať už se jedná o dodržování s ní spjatých zvyků či jen jí ovlivněné životní postoje. Jak již však bylo zmíněno na začátku této podkapitoly, bohužel zatím nebyla situaci kultu předků v Číně v současné době věnována dostatečná pozornost, a proto kvůli nedostatku zdrojů nelze toto téma dále rozvinout.

Urbanizace v Číně

Vývoj urbanizace v pevninské Číně

Úroveň urbanizace je určována procentuálním zastoupením městské populace v celkovém počtu obyvatel daného státu. K nárůstu podílu městského obyvatelstva v populaci může docházet ze dvou důvodů, a to buď příčinnou migrace obyvatel z vesnic do měst, nebo v důsledku populačního růstu, dochází-li k němu ve městech rychleji než v rurálních oblastech (Zhang a Song 2003, s. 388).

Počátek výraznějšího procesu přesídlování čínského venkovského obyvatelstva do měst v moderní době připadá na rok 1978, kdy úroveň urbanizace v Číně činila přibližně 18 % (Zhang 2017, s. 21). Podle některých expertů však urbanizace v moderní Číně započala již roku 1949, tedy po založení Čínské lidové republiky (Plesskiy 2015, s. 38). O tomto období budeme v naší práci dále uvažovat jako o „předfázi“ urbanizace v moderní Číně.

Po roce 1949 nutila ekonomická situace obyvatele venkovských oblastí k přesunu do měst, která je však, vzhledem ke svému poválečnému stavu, nebyla schopna přijmout, a v jejich okolí se tak začaly utvářet slumy (Plesskiy 2015, s. 39). Vláda proto hledala řešení, které by na jednu stranu dokázalo udržet obyvatelstvo na venkově, na stranu druhou nebránilo rozvoji měst. Nakonec dosáhla zpomalení a stabilizace procesu urbanizace natolik, že podíl městského obyvatelstva do roku 1978 nepřekročil 18 %. Přesto však počet městských obyvatel za toto období vzrostl o více než 90 % (Plesskiy 2015, s. 39).

Hlavní příčinou urbanizace po roce 1978 byla industrializace (Zhang 2017, s. 22). Nárůst městské populace byl podobně jako v jiných zemích v rané fázi

industrializace zapříčiněn z převážné části migrací z rurálních oblastí do měst (Zhang a Song 2003, s. 389). Plesskiy (2015) dělí proces urbanizace od roku 1978 na tři fáze, a to zejména na základě následujících ukazatelů – intenzita vnitrostátní pracovní migrace, změny v administrativním systému, ztěžujícím změnu bydliště, úroveň urbanizace a intenzita jejího růstu. Po uvážení těchto faktorů vymezuje v moderní čínské urbanizaci následující etapy:

- 1) Růst zemědělských měst (1978–1989)
- 2) Rozvoj velkých měst (1990–2009)
- 3) Rozvoj malých a středních měst (od roku 2010 po současnost)

Pro potřeby naší práce se výše uvedeného dělení budeme držet i my.

1) Růst zemědělských měst (1978–1989)

Charakteristickými zejména pro počátek daného období byla rozrůstající se města pohlcující okolní vesnice, v důsledku čehož úroveň urbanizace v zemi dosáhla 26 % (Plesskiy 2015, s. 39). V tomto období, konkrétně v letech 1978–1988, byla průměrná rychlost nárůstu městského obyvatelstva oproti průměrné rychlosti růstu populace v zemi více než trojnásobná (Zhang a Song 2003, s. 390).

Díky reformám po roce 1982 se mimo jiných objevila možnost dovolující lidem z venkova oficiálně pracovat mimo místo své trvalé registrace. To společně s narůstající produkcí vedlo k pracovní migraci a zavedení termínu „pracovní migranti“ (Plesskiy 2015, s. 40). Hlavní motivací opustit domov a vydat se za prací do města byl pro obyvatele vesnic rozdíl v příjmech mezi rurálními a urbanizovanými oblastmi (Zhang a Song 2003, s. 398). Přesto však administrativa přesunům obyvatelstva do určité míry bránila právě systémem trvalých registrací. Místo trvalé registrace bylo každému přiděleno podle toho, kde se narodil, a omezovalo jeho možnosti v jiných lokalitách, jelikož mimo místo své trvalé registrace se člověk například nemohl dostat ke vzdělání či lékařské péči (Plesskiy 2015, s. 40).

2) Rozvoj velkých měst (1990–2009)

Devadesátá léta bývají vnímána jakožto čínský ekonomický zázrak, neboť v tomto období činil každoroční nárůst ekonomiky ČLR pravidelně přes 10 %, a to i díky silící migraci obyvatelstva do měst. Během těchto deseti let se počet tuzemských pracovních migrantů zvětšil šestkrát (Plesskiy 2015, s. 40). Tento typ migrace tvořil

69 % celkového přírůstku městského obyvatelstva za dané období (Zhang a Song 2003, s. 390).

Pro rozvoj měst se pracovní migrace stala klíčovým faktorem. Občanům proto byla umožněna dočasná registrace mimo místo trvalé registrace, jež jim zajišťovala speciální status a umožňovala jim v daném místě oficiálně pracovat, avšak negarantovala jim stejná práva jako lidem, kteří se v daném městě již narodili (Plesskiy 2015, s. 41).

Jelikož šlo především o rychlý ekonomický rozvoj, staly se hlavními urbanizovanými body speciální ekonomické zóny a přímořská města (Plesskiy 2015, s. 40). V roce 2009 dosáhl počet lidí žijících ve městech 650 milionů a Čína se tak stala nejen státem s nejpočetnějším migrujícím obyvatelstvem, ale také zemí s nejvíce městskými obyvateli. Úroveň urbanizace v daném roce mírně přesahovala 48 % (Plesskiy 2015, s. 40).

3) Rozvoj malých a středních měst (od roku 2010 po současnost)

V roce 2010 se čínská ekonomika stala druhou největší ekonomikou světa, současně s čímž také podíl městského obyvatelstva v zemi dosáhl 50 % (Zhang 2017, s. 22). K roku 2019 zastoupení městského obyvatelstva činilo necelých 61 % (Statista, 2021).

Čína se vyhnula některým problémům, jež urbanizaci běžně provázejí a mezi něž patří například městská chudoba či nezaměstnanost (Zhang 2017, s. 22), přesto se však musí v některých velkých městech potýkat s přelidněností, nedostatečnou infrastrukturou či zhoršením životního prostředí (Plesskiy 2015, s. 41). Z toho důvodu začala čínská vláda motivovat své občany k pracovní migraci do měst menších, ve kterých také zrušila povinnost registrace, aby je tak učinila oproti velkým městům atraktivnější (Plesskiy 2015, s. 41).

Celkově se úroveň urbanizace v Číně zvýšila během čtyř dekad o 43 % a to zejména pod vlivem úspěšné industrializace, žádající si přísun pracovní síly. Za toto období se průměrný příjem zvýšil přibližně dvacetkrát, více než 500 milionů lidí se dostalo nad hranici chudoby, zlepšila se celková životní úroveň a ČLR se stala světovou velmocí číslo jedna ve výrobě a exportu (Zhang 2017, s. 21).

Urbanizace na Taiwanu

Podobně jako nejen v pevninské Číně byla urbanizace na Taiwanu poháněná industrializací. Jednalo se zejména o technologický průmysl a průmysl orientovaný na export, které vytvářely ve městech pracovní příležitosti, čímž je činily v očích obyvatelstva atraktivnějšími (Tsai 1996). Populace se tak začala postupně koncentrovat ve městech ležících v západní části ostrova (Fuchs a Street 1980, s. 314).

V roce 1950 bylo městským obyvatelstvem tvořeno 24 % taiwanské populace (Tsai, 1996) a úroveň urbanizace zde tedy byla vyšší než v pevninské Číně. Na Taiwanu nebyla tak přísná opatření, jež by urbanizaci zbrzdžovala, jako v pevninské Číně, procento městské populace tak mohlo v rámci celkového obyvatelstva narůstat rychleji. Jelikož se do měst přesouvali hlavně mladí lidé zakládající rodiny, kromě migrace z venkova k růstu úrovně urbanizace výrazně přispěla také zvyšující se porodnost ve městech (Tsai 1996).

Přestože lidé z venkova mohli díky dobré infrastruktuře a relativní blízkosti do měst za práci každodenně dojíždět (Mueller 1977, s. 17), migrace z vesnic do měst byla v padesátých letech obzvlášť silná. V roce 1960 dosáhla úroveň urbanizace necelých 40 % (Tsai 1996). Za toto období byl průměrný nárůst městského obyvatelstva více než dvojnásobný oproti průměrnému nárůstu celkové populace. Následně se však rozdíl začal srovnávat, což indikuje zvolnění tempa, jakým migrace probíhala. Podíl městského obyvatelstva přesáhl podíl obyvatelstva venkovského už v období před rokem 1970, v němž úroveň urbanizace činila 55 % (Tsai 1996), k roku 1975 dosáhla dokonce 65 % (Fuchs a Street 1980, s. 314). Mladí lidé se masově přesouvali do měst, což vedlo k zestárnutí zemědělské pracovní síly ve venkovských oblastech (Gold 1986, s. 111). Do roku 1989 úroveň urbanizace dosáhla 74 % (Tsai 1996) a k roku 2018 stoupla už jen na necelých 80 % (Ministry of the Interior 2020).

Z daných údajů vyplývá, že je úroveň urbanizace na Taiwanu i v dnešní době vyšší než urbanizace v pevninské Číně, a to přibližně o 20 %. Taiwan je z tohoto hlediska napřed, což bylo způsobeno také urbanizací potlačující politikou ČLR po občanské válce, kvůli níž se v pevninské Číně migrace do měst rozproudila až o téměř 30 let později, zatímco na Taiwanu započala už v padesátých letech. Taiwan tak již v roce 1989 dospěl do stádia, kdy městské obyvatelstvo tvořilo téměř tři čtvrtiny jeho celkové populace, což je procentuálně více než v současné pevninské Číně. Na druhou

stranu narostla úroveň urbanizace na Taiwanu za posledních 30 let jen o pouhých 5 % a je tedy oproti urbanizaci v pevninské Číně podstatně pomalejší.

Vlivy urbanizace na společnost pevninské Číny

O dopadech, jež má urbanizační proces na společnost, nemůže být pochyb, v případě Číny pak obzvláště, vzhledem k tradicím, které často jedince do určité míry vázaly k jeho rodišti. K takovým patří právě i kult předků, na nějž urbanizace beze sporu také zapůsobila. Rozhodně se však nejedná o jediný aspekt všedního života, jenž byl urbanizací ovlivněn.

Tradice spjaté s kultem předků často vyžadují účast všech členů rodiny, což je z pohledu zaneprázdněných obyvatel měst krajně nepraktické a jen těžko dosažitelné (Hu 2016, s. 177). Působení urbanizace na tradici kultu předků je patrné nejen v městských oblastech, ale dokonce i na vesnicích, kde se tato tradice drží v podstatně větší míře. Tang (2017, s. 171) ve své studii informuje, že v rámci jeho výzkumu roku 2009 zastávalo názor, že by předkové měli být uctíváni, 91 % dotazovaných venkovských domácností, zatímco o pět let později jejich podíl klesl na 67 %. Těchto pět let představovalo vzhledem k rychle narůstajícímu počtu pracovních migrantů dostatečně dlouhou dobu na to, aby se zde projevil vlivy urbanizace. Přesto však nemůžeme v dané situaci opomíjet roli modernizace, taktéž negativně působící na klanové tradice (Tang 2017, s. 171). Pracovní migranti vracející se domů jednou až dvakrát ročně navíc nemají příležitost pravidelně obětovat svým předkům, jelikož tato aktivita je pevně spjatá s jejich domovem (Hu 2016, s. 177).

Dalším faktorem spjatým s urbanizací do značné míry vykazujícím dopady na společnost v Číně je již zmiňovaný registrační systém¹⁶. I kvůli politice jednoho dítěte ovlivňující zejména městské páry byla a zůstává hlavním pohonem čínské urbanizace pracovní migrace (Shin 2015, s. 976). Práva nejen pracovních migrantů ale i lidí na venkově se však od původních městských obyvatel na základě místa trvalé registrace liší, a to například v tom, že městským obyvatelům se skrz jejich pracovní jednotku dostává bezplatného vzdělání, lékařské péče či penze (Gaetano 2017, s. 112). Systém tak vede k sociálním nerovnostem (Plesskiy 2015, s. 41).

Není výjimkou, že ve městech žijí a pracují lidé s trvalou registrací na venkově. Ti spadají do tzv. plovoucí populace, zahrnující všechny zdržující se mimo místo své

¹⁶ Jde o systém registrace domácností hukou (戶口), na jehož základě je jedinci přisuzováno trvalé bydliště a s ním spjatá privilegia (Chan a Zhang 1999, s. 820).

registrace. Kromě jedinců dlouhodobě žijících a pracujících mimo místo trvalého bydliště sem lze zařadit například i lidi na pracovních cestách (Chan a Zhang 1999, s. 831). S tím je spjatý problém dětí, které jejich rodiče zanechali na venkově např. v péči prarodičů a sami odešli do města. Takovým dětem se často nedostává potřebné lásky a samy potom v budoucnu selhávají v rodičovských povinnostech (Huang 2020).

Mimo to se urbanizace podepisuje taktéž na situaci čínských žen. Mladé vesnické matky často poté, co jejich manželé odejdou do města za prací, zůstávají samy na péči o děti, rodiče, domácnost a půdu (Gaetano 2017, s. 113). Ženy, které se samy rozhodnou pro migraci do měst, sice získávají cenné pracovní zkušenosti a perspektivou nalezení si ve městě partnera zvyšují své šance na postup vzhůru ve společenském žebříčku, přesto však mají jen málo možností mimo práce v domácnostech, cateringu, kosmetickém průmyslu či sexuálních službách. Navíc se ve městech stále projevuje markantní rozdíl ve výši platů jednotlivých pohlaví (Gaetano 2017, s. 110–114). Ženy, jež se v městském prostředí již narodily, jsou paradoxně svou pokrokovostí méně atraktivní pro potenciální partnery. Ženy z venkovských oblastí více odpovídají tradičnímu ideálu, přesto že je na ně občas shlíženo z patra jako na neznalé (Gaetano 2017, s. 116). Jejich žádoucnost se také snižuje s vyšším vzděláním, jež je ve městech dostupnější (Gaetano 2017, s. 111). Pod vlivem politiky jednoho dítěte mají navíc ženy z měst jen zřídka bratry, kvůli čemuž na ně v osobním životě padá kromě péče o domácnost a rodiče partnera i péče o rodiče vlastní. Čelí proto složitým situacím, v nichž je pro ně těžké zároveň budovat kariéru a starat se o rodinu, jež zůstává v čínské společnosti prioritou, a ženy jsou tak sociálním tlakem nuceny dávat jí přednost (Gaetano 2017, s. 120).

Dále se urbanizace negativně podepisuje na stavu životního prostředí. Znečištění vody zapříčiněné rapidní urbanizací vedlo až k nedostatku pitné vody. Objem odpadní vody vyprodukované domácnostmi se za období mezi lety 1995 a 2004 zvedl o 13 miliard tun (Shao 2006, s. 355). Ve velkých městech nelze ignorovat míru znečištění ovzduší, jehož dopad na zdraví populace vlivem urbanizace sílí (World Bank 2013, s. 252).

Při hlubším pátrání bychom jistě našli ještě celou řadu aspektů čínského života, které byly ovlivněny urbanizací. Pro účel naší práce a pro to, abychom čtenáři přiblížili dopady urbanizačního procesu na čínskou společnost, je však výše uvedený výčet zcela dostačující.

Analytická část

Následující část se zabývá daty, jež jsme nasbírali v rámci vlastního výzkumu. Přibližuje čtenáři dle našeho úsudku relevantní obsah proběhnuvších rozhovorů a analyzuje jej. Chtěli bychom v úvodu této části podotknout, že ačkoliv je pro práce založené na kvalitativních rozhovorech typické respondenty přímo citovat, my je s ohledem na to, že výzkum probíhal v cizím jazyce, pouze parafrázujeme.

Charakteristika respondentů

Tato kapitola je věnovaná stručné charakteristice respondentů na základě s nimi proběhnuvších rozhovorů. Pozornost bude věnována především dvěma aspektům, a sice jejich vztahu k urbanizaci a míře, do jaké se tradice kultu předků projevuje v jejich životě.

Respondentka 1

Jedná se o 23letou ženu z Panjину. Respondentka nikdy v jiném městě nežila a domnívá se, že tu její rodina má svůj původ. Není si ovšem jistá, jestli sem rodina jejího otce nepřišla odjinud. Sama žádné zvyky spjaté s kultem předků nedodržuje, pouze zmiňuje, že starší členové její rodiny navštěvují při určitých příležitostech hřbitov.

Respondent 2

Dalším respondentem je 25letý muž z Wushanu, což je jeden z okresů města Chongqing. Jeho rodina se sem přestěhovala z vesnice v roce 2002, a to ze dvou důvodů. Prvním byla práce jeho otce, druhým projekt, v jehož rámci docházelo k přesídlování obyvatel z oblasti, kde byla později vybudována přehrada Tři soutěsky. V jeho rodině je udržována tradice čištění hrobů.

Respondentka A

Respondentkou A je 27letá žena z Taoyuanu. Do Taoyuanu se s rodiči přestěhovala před patnácti lety, jelikož se rodina z určitých důvodů na původním místě necítila bezpečně. Nové bydliště však také vnímá spíše jako venkov. Jak sama píše, její rodina je velice tradiční. O méně významných svátcích chodívá její matka do chrámu a modlí se za bezpečí rodiny. Velké svátky, Qingming, Zhongyuan či Čínský nový rok, tráví rodina u babičky, která vždy přichystá obětiny pro předky ke vchodovým dveřím. Babička rovněž dvakrát denně pálí vonné tyčinky. Jednou ročně se sjede širší rodina, aby navštívila rodinnou hrobku předků.

Respondentka B

Poslední respondentkou je 34letá žena z Miaoli. V tomto městě se narodili a vyrůstali už oba její rodiče, neví o tom, že by jejich předkové přišli odjinud. Jednou ročně spolu se členy širší rodiny čistí hroby předků.

Významné svátky a data

V rámci rozhovorů jsme se respondentů konkrétně ptali na to, jak tráví dva ze svátků významných pro tradici kultu předků, tedy svátky Qingming a Zhongyuan. Mimo těch však respondenti psali i o jiných datech. Respondentka A jako důležitý svátek zmiňuje kromě dvou výše zmíněných také Čínský nový rok a dodává, že během těchto tří svátků nachystá její babička obětiny pro předky ke vchodovým dveřím. Naproti tomu respondent 2 například Zhongyuan za důležitý svátek nepovažuje.

Svátek Qingming měl bezesporu největší význam pro respondentku A. Odhlédneme-li od zmínky respondentky 1, že v tento den chodí starší členové její rodiny na hřbitov, je respondentka A jedinou z dotazovaných, která v tento den dodržuje asi nejznámější tradici svátku Qingming – navštěvování hrobů svých předků. Popisuje, že mají rodinnou hrobku, v níž je uschován popel mužských předků. U ní se během svátku Qingming sejde širší rodina. Pro mnohé z členů rodiny tento svátek představuje jedinou příležitost k setkání v průběhu celého roku. Společně obětují předkům, zapalují petardy a recitují verše z konfuciánských textů.

Čištění hrobů je během svátku Qingming častou praktikou i podle respondenta 2, který, ačkoliv sám hroby svých předků v daném datu nenavštěvuje, tvrdí, že hodně lidí tradici dodržuje. On a jeho rodina však hroby čistí při jiné příležitosti, a sice v první den lunárního roku. Pálí zde pro předky papírové peníze a vyjadřují jim úctu.

Na důležitou věc poukázala rovněž respondentka B. Svátek Qingming totiž neslaví z toho důvodu, že je Hakka¹⁷. Jak sama píše, Hakkové tradičně nečistí hroby svých předků na svátek Qingming, nýbrž šestnáctý den prvního měsíce lunárního kalendáře. V ten den se vydává se členy širší rodiny na hrob, přinesou předkům květiny, čaj, alkohol a nějaké jídlo a společně na ně vzpomínají.

Jedinou respondentkou, jejíž rodina slaví svátek Zhongyuan, je opět respondentka A. Dle jejích slov v tento den její babička nachystá obětiny a odnese je do

¹⁷ Jedná se o etnickou skupinu, která má podle pověstí podobný původ, jako čínské majoritní etnikum Han. V doslovném překladu znamená její název „návštěvníci“, nebo též „cizinci“. V dnešní době se její příslušníci nacházejí zejména v jižních oblastech pevninské Číny a na Taiwanu (Constable 2005, s. 3). Čínsky: kejia (客家).

chrámu, kde je pro každého nachystaný stůl na obětiny. Ty jsou zde hromadně pomocí vonných tyčinek posílány bohům, během čehož spolu obětující konverzují, a oslavy tohoto svátku tak nejsou jen záležitostí rodinného kruhu, ale i místní komunity.

Respondentka B rovněž uvádí, že v tento den lidé pro duchy připraví obzvláště bohaté obětiny. Respondent 2 se zmiňuje pouze o pálení papírových peněz, a to zejména na místech, jako jsou hřbitovy. Ani jeden z nich však svátek sám neslaví.

Vnímání kultu předků a jeho budoucnost

Způsob, jakým jedinec tradici vnímá, je rovněž důležitým faktorem v motivaci pro její další následování. Respondenti se k otázce kultu předků a předků samotných staví různě.

Respondentka B tvrdí, že na kult předků nijak specifický názor nemá. Danou tradici nezpochybňuje, také však není v tomto ohledu pověřivá. Kult předků tak pro ni představuje přirozenou součást života a v jeho tradici plánuje pokračovat jak se svou současnou rodinou, tak poté, co založí rodinu vlastní.

Nejpozitivnější je ve vztahu k předkům respondent 2. Kult předků považuje za dobrou čínskou tradici. Podtrhuje důležitost předků a také význam toho si své předky připomínat a nezapomínat na vlastní kořeny. Jak sám píše, nebýt předků, nebyli bychom tu dnes ani my.

Respondentka 1 žádné zvyky vědomě nedodrhuje ani v současnosti. Zdá se nepravděpodobné, že by se její přístup ke kultu předků měl v budoucnu změnit. Zajímavou, i když nepřekvapivou součástí jejího vztahu k předkům představuje skutečnost, že si není jistá původem rodiny ze strany otce, která v tradičním kultu předků hraje klíčovou roli.

Respondentka A, dle vlastních slov vyrůstající ve velmi tradičně založené rodině a zvyklá uctívat předky od dětství, v něm spatřuje životní jistotu, něco, čemu člověk může věřit a na co se může spolehnout. Tímto přístupem má blízko k tomu, jak kult předků vnímali konfucianští učenci, a sice jako neměnnou tradici a jistotu v proměnlivém světě.

Paradoxně však právě tato respondentka jako jediná, pomineme-li respondentku 1, která tradici kultu předků nijak nenásleduje, nepovažuje za pravděpodobné, že by v daných zvycích v budoucnu samostatně pokračovala. Přiznává, že k tomu ani nemá potřebné znalosti, například na rozdíl od starších žen v rodině nezná pravidla, podle kterých se připravují obětiny. Proto v dané tradici jen doprovází starší

členy rodiny. Podle ní se její generace, přestože k nim stále chová respekt, o uctívání předků tolik nezajímá a není na to zvyklá.

Neangažovanost mladší generace v kultu předků lze pozorovat i na respondentce 1. Ta, jak jsme již zmiňovali, žádné zvyky dané tradice nedodrží. Čistit hroby nechodí i přesto, že starší členové její rodiny tuto tradici na svátek Qingming dodržují.

Důvodem pro to, proč je respondentka A k otázce ke své budoucí angažovanosti v kultu předků nejskeptičtější, může být právě to, že její rodina dodržuje v porovnání s ostatními respondenty nejvíce zvyků. Proto má v dané tradici nejvíce od čeho upustit. Zdá se až překvapující, že by neměla pokračovat ani v tradici čištění hrobů, kterou jak respondent 2, tak respondentka B dodržují a s největší pravděpodobností budou i v budoucnu. Ovšem i zde může hrát roli fakt, že v podání její rodiny vypadá tento zvyk nejsložitěji, což by do budoucna mohlo být odrazující nejen pro ni, ale i její příbuzné ze stejné generace.

Kult předků a urbanizace

V rámci této kapitoly se věnujeme vztahu urbanizace a kultu předků. Kromě skutečností, které jsme z rozhovorů vypořádali, rovněž uvádíme, jak na danou problematiku pohlíží samotní respondenti.

Respondentka B, která v městském prostředí žila celý život, je toho názoru, že vše, kult předků nevyjímaje, má tendence se zjednodušovat, aby to odpovídalo městskému standardu. Domnívá se, že na venkově jsou například svátky slaveny pečlivěji, o čemž může svědčit i výpověď respondentky A o oslavách Zhongyuanu v bydlišti její babičky, které můžeme považovat za komunitní. Ve městech se dle respondentky B k svátkům přistupuje víc zlehka, a podobně to může být i s pohledem místních na předky.

Vliv urbanizace na potlačení zvyků spjatých s kultem předků respondentka A vnímá a popisuje ho z vlastní zkušenosti. Poté, co odešla studovat a pracovat do Taipei, prý už sama tradici nedodržívala, nepálila vonné tyčinky ani jinak neuctívala předky, jak by tomu bylo Taoyuanu po boku starších členů rodiny.

Respondent 2, který z venkova do města se svou rodinou přesídlil přibližně v šesti letech, naopak tvrdí, že urbanizace se na tradici kultu předků nijak nepodepisuje. Sám žádné dopady nepozoruje a se svými příbuznými žijícími na venkově sdílí stejný názor na předky – všichni je považují za velmi důležité.

Na co je podle nás třeba po představení vyjádření jednotlivých respondentů poukázat, je markantní rozdíl mezi názorem respondenta 2 a respondentky A. Oba mají společné to, že na vlastní kůži zažili přesun z venkovského prostředí do města. V čem se tedy jejich zkušenosti liší?

Rodina respondenta 2 do města přesídlila ještě v době jeho dětství. I respondentka A zažila v dětství stěhování do nového místa, což by teoreticky na zvyky spjaté s kultem předků v její rodině dopad mít mohlo, ona sama však žádný nezmiňuje. Vliv urbanizace pro ni byl jasně patrný až ve chvíli, kdy v dospělosti odešla na studia do Taipei a i přes tradiční založení své rodiny od tradice zcela upustila.

Lze sice namítnout, že respondentka A v případě stěhování v dětství popisuje jak své původní, tak své nové bydliště jako venkov, přesto nám tato její zkušenost přijde částečně podobná té respondenta 2. Jak se zdá, přístup k tradici nebyl ani u jedné z rodin ovlivněn změnou prostředí. Zásadní rozdíl mezi oběma těmito zkušenostmi a zkušeností respondentky A z dospělosti ovšem nespátřujeme v jejím věku, avšak ve s ním částečně související skutečnosti, že tentokrát se respondentka do nového místa přesouvala sama. Kromě městského stylu života tak na nedodržování zvyků mohla mít vliv také skutečnost, že respondentka nebyla obklopena svou rodinou, která by ji za normálních okolností k tradici vedla. Právě na základě zkušenosti s přesídlením celé rodiny z vesnice do města, již popisuje respondent 2, se domníváme, že přestěhovala-li by se do města celá domácnost, bylo by pravděpodobnější, že v novém místě bude i nadále tradici dodržovat. Ani v tomto případě však nemůžeme popřít potenciální vliv městského prostředí.

Přestože podle názoru respondenta 2 urbanizace kult předků nijak neovlivňuje, povšimli jsme si, že v jeho výpovědi lze nalézt absenci tradice, která by se právě migrací do města dala vysvětlit. Uvádí, že svátek Zhongyuan nepovažuje za významný a neslaví jej. Na naše další dotázání k oslavám tohoto svátku dodává, že lidé často pálí papírové peníze na hřbitovech. Jelikož hroby respondentovy rodiny se nachází na venkově, kam jezdí jednou ročně, není překvapující, že tuto tradici nedodržuje. Vzhledem k tomu, že změna prostředí proběhla ještě v respondentově dětství, je možné, že si dopad neuvědomuje proto, že si k tradici daného svátku nestihl přivyknout. Nemůžeme to samozřejmě říct s jistotou, ovšem domníváme se, že i v tomhle případě mohla urbanizace sehrát svou roli.

Podobnost můžeme spatřovat i v situacích respondentek 1 a B. Ani jedna z nich na vesnici nikdy nežila, rodiny obou žijí již dlouhou dobu ve městě. Přesto tu však

máme zásadní rozdíl, a sice že respondentka B společně se svými příbuznými tradici následuje, a to formou čištění hrobů, zatímco respondentka 1 na hřbitov nechodí i přes to, že to starší členové její rodiny mají ve zvyku. Na obou je patrné, že se tradice do jisté míry drží i ve městech, otázkou však zůstává, co mělo vliv na to, že jedna ji spolu s rodinou dodržuje a druhá nikoliv.

Jelikož je respondentka B přibližně o deset let starší než respondentka 1, důvod by teoreticky mohl tkvět v možné příslušnosti k jiné generaci. Přesto se domníváme, že z rozhovoru s respondentkou 1 vyplývá skutečnost, která mohla mít na její vztah ke kultu předků zásadnější dopad než doba, v níž vyrůstala. Jak sama uvádí, respondentka 1 navštěvovala od dětství internátní školu a netrávila tolik času v rodinném prostředí. To mohlo způsobit, že si rodinné zvyklosti neosvojila.

Z výpovědí respondenta 2 a respondentky B, částečně i respondentky 1, můžeme usoudit, že se tradice minimálně v jednoduché podobě drží i ve městech. Všechny tři spojuje tradice čištění hrobů, přičemž dva ji dodržují a třetí si je vědoma, že je nějakým způsobem udržována v její rodině. Respondenti 2 a B rovněž zmiňují i další zvyky lidí v okolí, jako pálení papírových peněz či přípravu bohatých obětí k příležitosti svátku Zhongyuan. Na rozdíl od respondentky A žijící většinu života na venkově však nikdo z nich nepíše o žádné tradici, která by byla dodržována na denní bázi. Jimi zmiňované zvyky jsou součástí oslav konkrétních svátků, navíc mnohé z nich sami nedodržují. To může podkládat tvrzení respondentky B, že se tradice ve městech zjednodušují. Upouští od časově náročných praktik a přizpůsobují se městskému standardu.

Na základě těchto poznatků můžeme potvrdit, že urbanizace na tradici kultu předků vliv má, ačkoliv se i na základě dalších faktorů liší jedinec od jedince. Rozhovory s respondenty naznačují, že přestože se kult předků udržuje i v městském prostředí, tak v podstatně jednodušší a časově nenáročnější podobě. Nejzřetelnější ukázkou dopadu urbanizace je pro nás respondentka A, která ho na sobě sama pozorovala. Nesmíme však zapomínat, že v jejím případě pravděpodobně sehrála roli i s přesunem do nového města spjatá nepřítomnost rodiny v každodenním životě. Tentýž faktor můžeme pozorovat i v případě respondentky 1, která se tradice možná neúčastní právě proto, že v porovnání s jinými trávila v dětství se svou rodinou méně času.

Srovnání situace v pevninské Číně a na Taiwanu

Jak jsme naznačovali již v úvodu, pevninská Čína a Taiwan procházely odlišným vývojem, a to nejen z hlediska urbanizace. Nemůžeme tedy opomenout rozdíly, které tak mezi nimi mohly vzniknout.

Zajímavým se jeví porovnání samotného vztahu respondentů¹⁸ ke kultu předků. Zdá se, že respondentky z Taiwanu se k němu staví jako k náboženské tradici – respondentka A píše, že je dobré mít v životě nějakou víru, respondentka B se vyjadřuje, že jej nezpochybňuje, ale ani není pověřivá. Na druhou stranu respondent 2 vyzdvihuje zejména důležitost připomínání si svých předků, bez nichž by tu dnes nebyl, a kult předků tak pro něj může spíše než náboženství představovat důležitou součást vlastní a národní identity.

Pro nás je však nejdůležitější srovnání situace z hlediska urbanizace. Jak v pevninské Číně, tak na Taiwanu se zdá být vliv urbanizace na úpadek tradice kultu předků patrný. Zatímco respondentky z Taiwanu si jsou této skutečnosti vědomy, respondenti z pevninské Číny jsou buď přesvědčeni o opaku (respondent 2) nebo do situace nevidí (respondentka 1). Tento rozdíl si můžeme vysvětlit tím, že v pevninské Číně mělo na potlačení kultu předků vliv více událostí (Velký skok vpřed, kulturní revoluce). Dopady vyvolané urbanizací mohou působit nepatrně i proto, že v pevninské Číně započal proces urbanizace až poté, co tyto události proběhly, a tradice kultu předků jimi tedy byla oslabena již dříve.

Stejně příčině můžeme rovněž připisovat zdání, které může vzniknout po přečtení výpovědí respondentů 2 a A, a sice že taiwanský venkov je tradičnější. Zde však může hrát roli také skutečnost, že respondent 2 se tradice na vesnici účastnil pouze v útlém dětství, a proto nám do ní neposkytl bližší náhled. Co se situace kultu předků ve městech týče, zdá se, že jsou na tom v současnosti obě strany podobně. Zvyky se zde drží, ale pouze v malé míře.

¹⁸ Respondentku 1 jsme v tomto srovnání nebrali v úvahu, jelikož se na rozdíl od zbylých respondentů nedívá na kult předků jako někdo, kdo by následoval jeho tradici, nýbrž jako nezúčastněná osoba.

Závěr

Výsledky našeho výzkumu ukazují, že kult předků se v čínské společnosti vyskytuje i v dnešní době, ačkoliv se již nejedná o tradici, která by běžně zasahovala do každodenního života. Podobně jako Hu (2016) jsme vypožorovali, že zdaleka nejčastější praktikou je čištění hrobů předků, které se uskutečňuje většinou jednou ročně. I jiné zvyky, jako například obětiny, pálení papírových peněz aj., jsou i v současnosti dodržovány, patrně však v menší míře.

Na základě nasbíraných dat můžeme potvrdit, že urbanizace je jedním z faktorů zapříčiňujících úpadek kultu předků. Lidé žijící ve městech dodržují v porovnání s lidmi z venkovských oblastí méně zvyků. Jako důležitý doprovodný faktor, jak ukázal náš výzkum, je třeba vyzdvihnout také přítomnost rodiny, která je hlavním dějištěm kultu předků. Přesídlí-li jedinec do města spolu s rodinou, spíše bude v tradici pokračovat. Rodina však sehrává roli i v případech, kdy jedinec žije ve městě celý život. Není-li člověk dostatečně zapojen do rodinného života, nemusí si zvyky spjaté s kultem předků osvojit.

Výzkum nenaznačuje, že by se dopady urbanizace na kult předků na Taiwanu výrazně lišily od dopadů v pevninské Číně. Vliv má na obou stranách úžiny. Zdá se ovšem, že v pevninské Číně si jej respondenti neuvědomují. To může být způsobeno i skutečností, že vinou některých historických událostí byl kult předků v pevninské Číně potlačován již před rozprouděním procesu urbanizace.

Jelikož měl námi provedený výzkum kvalitativní charakter, je třeba zdůraznit, že výsledky, ke kterým jsme v jeho rámci došli, nelze zobecňovat. Jiní respondenti by mohli vnést odlišnou perspektivu, poukázat na jiné skutečnosti a dovést nás k odlišným závěrům. Navíc bohužel vzhledem k pandemii nebylo možné provést výzkum „v terénu“. Pozorování by nám umožnilo lepší vhled do celé situace a mohlo přinést zásadní poznatky, které sami respondenti nemusí vnímat či považovat za podstatné.

I přesto mohou být výsledky naší práce využity pro další výzkum. Problematika kultu předků v současné době rozhodně ještě není vyčerpána. Ať už se budoucí badatelé rozhodnou hlouběji zkoumat dopady urbanizace na kult předků, či se danou tradicí zabývat z jiného úhlu pohledu, tato práce jim může napomoci k lepšímu porozumění současné situace.

Resumé

The subject of research of this thesis is the relation between ancestor worship and urbanization in contemporary mainland China and Taiwan. The method used for the research consisted of qualitative interviews in written form. In the theoretical part of the thesis, the crucial terms, Chinese ancestor worship and urbanization in mainland China and Taiwan, are described. In the analytical part, the interviews are analysed.

The results of the research show that urbanization indeed influences ancestor worship, as people tend to partly or completely abandon the traditions after moving to cities. The celebrations of festivals related to ancestor worship also seem to be stronger in villages compared to urban areas. During the research, one more significant factor was discovered; the presence of family members in an individual's daily routine, regardless of whether they were born in the city or moved to urban area later in life.

Based on the results, the conclusion can be made that urbanization contributes to the decline of ancestor worship in contemporary mainland China and Taiwan. However, its impacts are not as significant when the whole household is relocated to the urban area, as they are when an individual moves to the city on their own.

Použitá literatura

- ANDĚLOVÁ, Petra, Helena HEROLDOVÁ. Konfucianismus. In: Blanka Knotková Čapková. *Základy asijských náboženství*. Praha: Karolinum, 2005, s. 67–88. ISBN 80-246-0994-0.
- BAKER, Hugh D. R. *Chinese Family and Kinship*. London: MacMillan Press, 1979. ISBN 978-0-333-25373-1.
- CHAN, Kam Wing, ZHANG, Li. The Hukou System and Rural-Urban Migration in China: Processes and Changes. *The China Quarterly*. 1999, **160**, 818–855. ISSN 0305-7410.
- CHANG, William Li, LII, Peirchi. Feng Shui' And Its Role in Corporate Image and Reputation: A Review From Business And Cultural Perspectives. *Journal of Architectural and Planning Research*. 2010, **27**(1), 1–14. ISSN 07380895.
- CONSTABLE, Nicole, ed.. *Guest people: Hakka identity in China and abroad*. University of Washington Press, 2005. ISBN 978-0-295-98487-2.
- DOSEDLOVÁ, Aneta. Kult předků. In: DOSEDLOVÁ, Aneta, Terézia HEGEROVÁ, Pavla KRAJCOVÁ, Kateřina MAŠKOVÁ, Lucia MYDLIAROVÁ, Zuzana RUSSEOVÁ, Nataliya SAMOYLOVA a Zuzana SHEJBALOVÁ. *Tradiční rodina v Číně*. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 39–46. ISBN 978-80-210-9395-9. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-9395-2019.
- FAIRBANK, John King. *Dějiny Číny*. Přeložili Martin HÁLA, Jana HOLLANOVÁ, Olga LOMOVÁ. Praha: Lidové noviny, 1998, 656 s. ISBN 8071062499.
- FAN, Lizhu, James WHITEHEAD. Spirituality in a Modern Chinese Metropolis. In: PALMER, David A., ed. *Chinese Religious Life*. New York: N.Y.: Oxford University Press, 2011, s. 13–29. ISBN 978-0-19-973138-1.
- FUCHS, Roland J., STREET, John M. Land Constraints and Development Planning in Taiwan. *The Journal of Developing Areas*. 1980, **14**(3), 313–326. ISSN 1548-2278.
- GAETANO, Arianne M. Women, Work, and Marriage: Challenges of Gendered Mobility in Urban China. In: TANG, Zongli, ed. *China's Urbanization and Socioeconomic Impact*. Singapore: Springer Singapore, 2017. s. 109–124. ISBN 9789811048319.
- GOLD, Thomas B. *State and society in the Taiwan miracle*. ME Sharpe, 1986. ISBN 9780765636430.

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HU, Anning. Ancestor Worship in Contemporary China: An Empirical Investigation, *China Review*. 2016, **16**(1), 169–186. ISSN 16802012.
- HU, Anning, TIAN, Felicia. Still under the ancestors' shadow? Ancestor worship and family formation in contemporary China. *Demographic Research*. 2018, **38**(1), 1–36. ISSN 14359871.
- HUANG, C. Julia, Elena VALUSSI, David A. PALMER. Gender and Sexuality. In: PALMER, David A., ed. *Chinese Religious Life*. New York: N.Y.: Oxford University Press, 2011, s. 107–123. ISBN 978-0-19-973138-1.
- HUANG, Deng 黄灯. *Yi ge nongcun erxi (nü boshi) yanzhong de xiangcun tujing* 一个农村儿媳（女博士）眼中的乡村图景 (Venkov očima snachy – doktorky). In: *chinadigitaltimes.net* [online]. 12.6.2020 [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://chinadigitaltimes.net/chinese/660231.html>
- LALIBERTÉ, André. Contemporary Issues in State-Religion Relations. In: PALMER, David A., ed. *Chinese Religious Life*. New York: N.Y.: Oxford University Press, 2011, s. 191–208. ISBN 978-0-19-973138-1.
- MINISTRY OF THE INTERIOR. *Interior National Indicators – I. Land and Population* [online]. Ministry of the Interior, Republic of China (Taiwan) 2020 [cit. 5.4.2021]. Dostupné z: <https://www.moi.gov.tw/english/cl.aspx?n=7872>
- MUELLER, Eva. The Impact of Demographic Factors on Economic Development in Taiwan. *Population and Development Review*. 1977, **3**(1/2), 1–22. ISSN 0098-7921.
- OBUCHOVÁ, Lubica. *Čínské symboly*. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-247-9045-9.
- PLESSKIY, Nikita Sergeevich ПЛЕССКИЙ, Никита Сергеевич. Osobnosti urbanizatsionnykh i migratsionnykh protsessov sovremennogo Kitaya. *Izvestiya Vostochnogo instituta* Особенности урбанизационных и миграционных процессов современного Китая. *Известия Восточного института* (Specifika urbanizačních a migračních procesů v současné Číně. *Věstník Východního institutu*). 2015, **26**(2), 38–42. ISSN 2542-1611.
- PALMER, David A., ed. *Chinese Religious Life*. New York: N.Y.: Oxford University Press, 2011, 277 s. ISBN 978-0-19-973138-1.

- SAMOYLOVA, Nataliya. Tradiční čínské svátky. In: DOSEDLOVÁ, Aneta, Terézia HEGEROVÁ, Pavla KRAJCOVÁ, Kateřina MAŠKOVÁ, Lucia MYDLIAROVÁ, Zuzana RUSSEOVÁ, Nataliya SAMOYLOVA a Zuzana SHEJBALOVÁ. *Tradiční rodina v Číně*. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 65-74. ISBN 978-80-210-9395-9. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-9395-2019.
- SEIWERT, Hubert. Ancestor Worship and state Rituals in Contemporary China: Fading Boundaries between Religious and Secular. *Zeitschrift für Religionswissenschaft*, 2016, 24(2), 127–152. 0943-8610.
- SHAO, Min aj. City Clusters in China: Air and Surface Water Pollution. *Frontiers in Ecology and the Environment*. 2006, 4(7), 353–361. ISSN 1540-9295.
- SHEJBALOVÁ, Zuzana. Manželství. In: DOSEDLOVÁ, Aneta, Terézia HEGEROVÁ, Pavla KRAJCOVÁ, Kateřina MAŠKOVÁ, Lucia MYDLIAROVÁ, Zuzana RUSSEOVÁ, Nataliya SAMOYLOVA a Zuzana SHEJBALOVÁ. *Tradiční rodina v Číně*. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 39–46. ISBN 978-80-210-9395-9. doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-9395-2019.
- SHIN, Hyun Bang. Urbanization in China. In: WRIGHT, James D. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. 2015, s. 973–979. ISBN 9780080970875.
- TAM, Wai Lun. Communal Worship and Festivals in Chinese Villages. In: PALMER, David A., ed. *Chinese Religious Life*. New York: N.Y.: Oxford University Press, 2011, s. 30–49. ISBN 978-0-19-973138-1.
- TANG, Zongli, ed. *China's Urbanization and Socioeconomic Impact*. Singapore: Springer Singapore, 2017. ISBN 9789811048319.
- TSAI, H. H., Globalization and the Urban System in Taiwan. In: LO, Fen-chun a YEUNG Yue-man. *Emerging World Cities in Pacific Asia* [online]. Tokyo: United Nations University Press, 1996, ISBN 9789677005259. Dostupné z: <https://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu11ee/uu11ee00.htm#Contents>
- Urbanization in China 1980-2019* [online]. © Statista 2021 [cit. 8.3.2021]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/270162/urbanization-in-china/>
- WERNER, Karel. *Náboženství jižní a východní Asie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1122-X.

- WORLD BANK, The Development Research Center of The State Council, People's Republic of China, 2013. *China 2030: Building a modern, harmonious, and creative society*. Washington, D.C.: The World Bank. ISBN 9781299485433.
- YANG, Fenggang, HU, Anning. Mapping Chinese folk religion in mainland China and Taiwan. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 2012, **51**(3), s. 505–521 ISSN 00218294.
- ZHANG, Kevin Honglin, SONG, Shufeng. Rural–urban Migration and Urbanization in China: Evidence from Time-series and Cross-section Analyses. *China Economic Review*, 2003, **14**(4), 386-400. 1043-951X.
- ZHANG, Kevin Honglin. Urbanization and Industrial Development in China. In: Zongli Tang, ed. *China's Urbanization and Socioeconomic Impact*. Singapore: Springer Singapore, 2017. s. 21–35. ISBN 9789811048319.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor s respondentem 1

Příloha č. 2: Rozhovor s respondentem 2

Příloha č. 3: Rozhovor s respondentem A

Příloha č. 4: Rozhovor s respondentem B

Příloha č. 1: Rozhovor s respondentem 1

这份文件的目的是收集我学士学位论文的资料。论文的题目是当代中国内地和台湾城市化跟祖先崇拜式微的关系。

此问卷为匿名形式。但请您填写为分析重要的个人资料。

要是有什么不想回答的问题，请您别回答，直接移至下一个问题。

如有任何疑问，请随时与我联系。

分析您资料的时候若有其他问题，我将会再跟您联系。您回答后，您的答复会被加到这份文件。

您有权随时取消参与研究。

由于这项研究为定性研究，因此我希望您尽可能详述您的回答。任何信息都可能有利于研究。

通过填写此文件，您给我许可使用文件中包含的数据。

个人资料

年龄：23

性别：女

住宅（城市）：盘锦

问题

您们家住在您现在的住宅已有多长时间？您知道您家什么时候搬到那儿吗？为什么？从哪儿？是您搬到那儿吗？

10年？十年前搬的

因为买新房了所以搬的

同城搬的，城市没变

最后一个问题啊……我们一家一起搬的？（对不起，我不知道你想问什么☺）

那您知道您们家什么时候从别的城市或农村搬到您的城市吗？还是世代住在那儿吗？

虽然不太确定，但我们家一直在这个城市里居住，但是我爸一家可能是从别的城市过来的，原因也不太清楚

您们家有没有任何保持祭祀祖先的传统习俗？（供品、祖坛、扫坟等…）在什么场合？

怎么说呢，祭祀祖先好像没太有……？只不过有长辈去世会去扫墓，但是太久远的好像没有……？扫墓的话就是去墓地

请您介绍一下您怎么过清明节？清明节怎么影响您的城市和居民？

我不怎么过清明节，只不过会想凑热闹吃青团… 除此之外家长会去扫墓。怎么影响…？好像没怎么影响？可能商场有打折活动什么的？

请您介绍一下您怎么过中元节？中元节怎么影响您的城市和居民？

好像我们那不怎么过中元节啊☺也可能是因为我在国内的时候常年住校？

常年吗？为什么？从小吗？在中国一般是这样吗？

学校分为住宿制和走读制，我读的是住宿制学校，吃住都在学校，定期回一次家这样

但大多数学校都是走读的，也就是说学生会每天回家

您有没有亲戚或者熟人住在乡村？对祖先崇拜有不同看法吗？有什么不同？

有，但是他们怎么想的我也不知道，沟通有点少…

您自己认为城市化对祖先崇拜有影响吗？

我觉得，可能有影响吧…？

您自己如何看待祖先崇拜和祖辈？

可以理解，也觉得没什么不好

关于这个主题，您心中是否有其他以上未提及的相关信息和资料？

啊这… 好像没有吧

附件 2: 受访者访谈 2

这份文件的目的是收集我学士学位论文的资料。论文的题目是当代中国内地和台湾城市化跟祖先崇拜式微的关系。

此问卷为匿名形式。但请您填写为分析重要的个人资料。

要是有什么不想回答的问题，请您别回答，直接移至下一个问题。

如有任何疑问，请随时与我联系。

分析您资料的时候若有其他问题，我将会再跟您联系。您回答后，您的答复会被加到这份文件。

您有权随时取消参与研究。

由于这项研究为定性研究，因此我希望您尽可能详述您的回答。任何信息都可能有利于研究。

通过填写此文件，您给我许可使用文件中包含的数据。

个人资料

年龄：25

性别：男

住宅（城市）：重庆巫山

问题

您们家住在您现在的住宅已有多长时间？您知道您家什么时候搬到那儿吗？为什么？从哪儿？是您搬到那儿吗？

已有二十年时间

我们家 2002 年搬到重庆巫山

因为搬迁新城，从我的乡村老家搬迁过来。

那没有什么特别的原因吗？比如说父母的工作…

原因有两个，一个是因为爸爸的工作，第二个是因为建设三峡大坝所需要的移民工程。

您们家有没有任何保持祭祀祖先的传统习俗？（供品、祖坛、扫坟等…）在什么场合？

有保持大年初一扫墓的习俗。

在乡村老家的祖坟进行扫墓活动。

您可以给我介绍扫墓时候做什么吗？

挂青、烧纸钱、给老祖宗磕头表示孝敬和尊敬等等

请您介绍一下您怎么过清明节？ 清明节怎么影响您的城市和居民？

清明节我会去踏青。
有不少人会在清明节祭祖扫墓

请您介绍一下您怎么过中元节？ 中元节怎么影响您的城市和居民？

中元节我不会出门
中元节有很多人会烧纸钱

您不会出门有什么特别原因吗？还是您只是不过中元节的吗？

我只是不过中元节，因为这个对我来说不是个特别的节日

人在家烧纸钱，还是在别的地方烧纸钱？为什么把纸钱烧？

在墓园这些地方烧纸钱，因为我们认为可以通过烧的方式把纸钱寄给祖先使用，同样的还包括烧纸房子、纸制的用品等等，这算是对祖先的一种思念方式和纪念方式。

您有没有亲戚或者熟人住在乡村？对祖先崇拜有不同看法吗？有什么不同？
有

我们对祖先崇拜的看法一样，都认为很重要。

您自己认为城市化对祖先崇拜有影响吗？

没有影响

您自己如何看待祖先崇拜和祖辈？

这是我们中华民族的优良传统，因为没有祖先就没有我们，这是“不忘本”的重要品质

关于这个主题，您心中是否有其他以上未提及的相关信息和资料？

暂时没有了。

Příloha č. 3: Rozhovor s respondentem A

这份文件的目的是收集我学士学位论文的资料。论文的题目是当代中国内地和台湾城市化跟祖先崇拜式微的关系。

此问卷为匿名形式。但请您填写为分析重要的个人资料。

要是有什么不想回答的问题，请您别回答，直接移至下一个问题。

如有任何疑问，请随时与我联系。

分析您资料的时候若有其他问题，我将会再跟您联系。您回答后，您的答复会被加到这份文件。

您有权随时取消参与研究。

由于这项研究为定性研究，因此我希望您尽可能详述您的回答。任何信息都可能有利于研究。

通过填写此文件，您给我许可使用文件中包含的数据。

个人资料

年龄：27

性别：女

住宅（城市）：台湾桃园

问题

您们家住在您现在的住宅已有多长时间？您知道您家什么时候搬到那儿吗？为什么？从哪儿？是您搬到那儿吗？

15 年。從我國小的時候搬到這邊，我小時候住的地方是公寓，有一戶鄰居是流氓，很不安全，所以爸爸媽媽選擇搬到現在住的這裡，這邊也不算都市，但是一棟、有三層的獨棟房子，是個社區，有警衛、管理中心，環境比較好。

请问，您搬到桃园前住在城市还是农村？

我搬到桃園前住在新竹的一個小鎮，生活機能健全，但附近也有很多田，這應該比較像是你說的農村，因為從這個小鎮去市區搭公車還需要一個半小時。

您们家有没有任何保持祭祀祖先的传统习俗？（供品、祖坛、扫坟等…）在什么场合？

有的，每一天我的奶奶都會早上晚上燒香拜拜。在過年、清明節、中元節比較大的節日，會在家門口擺供桌祭祀祖先。

根据您其他的回答我假设您奶奶跟您家不住在一起，对吧？在您桃园家习俗也是这样吗？

是，我奶奶家和我家住在不一樣的地方。比較大的節日我們會回去跟奶奶一起過（奶奶家離我家開車半小時），比較小的節日我媽媽會去桃園的廟，幫我們家人拜拜祈求平安。

请您介绍一下您怎么过清明节？清明节怎么影响您的城市和居民？

我的家族是比較傳統的家族，有自己的祖塔（我們家族男性的骨灰都會存放在這個祖塔裡面）。清明節所有家族的成員都會去掃墓，我們會帶供品，一起念經文、放鞭炮、祭拜祖先。家族成員會在等待香燒完、神明享受供品聊天聯絡感情。很多家族成員一年只會見這一次。

请您介绍一下您怎么过中元节？中元节怎么影响您的城市和居民？

中元節是比較大的節日，奶奶會準備一些祭品，其中一定要包括一隻雞，然後拿到最近的一間大廟，大廟會放很多大桌子讓大家放供品。居民會在等待香燒完、神明在享受供品時時候聊天聯絡感情。

您有没有亲戚或者熟人住在乡村？对祖先崇拜有不同看法吗？有什么不同？

有，如上面所說，我家和奶奶家都在鄉村，所以我們從小就祭拜祖先，覺得這是很自然的。

您自己认为城市化对祖先崇拜有影响吗？

當然有的，我去台北求學、工作之後，不會自己在台北去燒香拜拜，也不太知道如果要去拜拜該準備什麼祭品、或是數量（好像不能是雙數，不太清楚了），都是在奶奶家，或桃園的家，才會跟著有這方面知識的長輩（媽媽或是奶奶）一起去拜拜。但其實就只是陪伴他們去，自己沒有祭拜祖先的習慣。

您说您只陪伴您母亲和奶奶去。您觉得他您可能把祭拜祖先的习惯养成吗？您现在住在台北，您觉得您将来會有祭祖的习惯吗？

就現在的狀況，我覺得不會的。因為我們這一代沒有這麼在意那些拜祖先的禮節，雖然還是尊敬祖先，沒有祭拜神明、祖先方面的習慣和知識，不會自動去祭祀

您自己如何看待祖先崇拜和祖輩？

生活中有一個能倚賴的信仰和信念，是一件很好的事情，也是很平常的事情。

关于这个主题，您心中是否有其他以上未提及的相关信息和资料？

沒有，但如果有更多問題歡迎再聯絡我：)

Příloha č. 4: Rozhovor s respondentem B

这份文件的目的是收集我学士学位论文的资料。论文的题目是当代中国内地和台湾城市化跟祖先崇拜式微的关系。

此问卷为匿名形式。但请您填写为分析重要的个人资料。

要是有什么不想回答的问题，请您别回答，直接移至下一个问题。

如有任何疑问，请随时与我联系。

分析您资料的时候若有其他问题，我将会再跟您联系。您回答后，您的答复会被加到这份文件。

您有权随时取消参与研究。

由于这项研究为定性研究，因此我希望您尽可能详述您的回答。任何信息都可能有利于研究。

通过填写此文件，您给我许可使用文件中包含的数据。

个人资料

年龄：34 岁

性别：女

住宅（城市）：台湾苗栗

问题

您们家住在您现在的住宅已有多长时间？您知道您家什么时候搬到那儿吗？为什么？从哪儿？是您搬到那儿吗？

到现在住了二十四年。1997 年搬来的。从同一个城市的不同地区搬来的。是我父母搬到这儿的。

您们家以前住在别的城市吗？（您出生前也可以。）

我父母都是在苗栗出生长大，没有在其他城市生活过。

您们家有没有任何保持祭祀祖先的传统习俗？（供品、祖坛、扫坟等…）在什么场合？

家里没祭祀祖先，但是每年都会和家族的人一起去公墓扫墓。

您可以给我介绍扫墓时候做什么吗？

我们会带鲜花、茶和酒、一些肉和菜、水果去祖先的墓地，然后烧香拜拜，追思他们。

请您介绍一下您怎么过清明节？清明节怎么影响您的城市和居民？

我不过清明节，我是客家人，住在客家地区。客家人不在清明节扫墓，我们是在正月十六扫墓。

请您介绍一下您怎么过中元节？中元节怎么影响您的城市和居民？

我们家没有特别过中元节。一般人会在那天准备非常丰盛的祭品祭拜“好兄弟”（鬼）。

准备祭品的人多吗？人一般在哪儿祭拜鬼？（在家吗？在街上吗？别的地方吗？）

每个家的情况都不太一样，有的家大家一起准备，有的是长辈或晚辈准备。我们在自己家门口祭拜。

您有没有亲戚或者熟人住在乡村？对祖先崇拜有不同看法吗？有什么不同？

我没有亲人住在乡村。我想乡村的人应该比较遵守节日的仪式，城市的人节日普遍过得简单，对祖先的崇拜也由此看出轻重。

您自己认为城市化对祖先崇拜有影响吗？

一切都倾向环保、简单，符合城市生活的规范。

您自己如何看待祖先崇拜和祖辈？

我对这没有特别的想法，不会去怀疑或是质疑，也不会特别迷信。未来也还是会继续和家人祭祀祖先，结婚生子后应该也会保留这个习俗。

关于这个主题，您心中是否有其他以上未提及的相关信息和资料？

无。